

βοήθημα πολύτιμον. Σήμερον δὲ ὁπότε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὰ σχολεῖα ἐτέθησαν ὑπὸ διωγμὸν, οἱ δύο τόμοι τοῦ ἔργου τοῦ Γ. Παπανικολάου ἔρχονται νὰ ἀποτελέσουν ἀμυντήριον ἀντιστάθμημα, τὸ ὁποῖον καταδεικνύει ὅτι ἡ δύναμις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων παραμένει ἀκμαία καὶ ἀκατάλυτος. Τὸ Λεξικὸν τοῦ Γ. Παπανικολάου θὰ ἐπιδράσῃ εὐεργετικῶς καὶ ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς νέας μας ἑλληνικῆς γλώσσης, ἥτις σήμερον δεινὴν ὑφίσταται ταλαιπωρίαν ἀπὸ τὴν ἐπιπολάσασαν κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς ἀγραμματωσύνην καὶ ἀμάθειαν, ἥτις ἐν τῇ κουφότητί της σφετερίζεται τὸν τίτλον τῆς δῆθεν ἐκσυγχρονισμένης προοδευτικότητος. Δοθέντος ὅτι καὶ εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν ἢ γραμματικὴν κατηγορίαν τοῦ ῥήματος λειτουργεῖ ὡς τὸ περισσότερον θεμελιῶδες ἐκφραστικὸν ὄργανον, ἀναδεικνύεται ἡ ἐργασία τοῦ Γ. Παπανικολάου πολύτιμος πηγὴ διὰ τὴν ἀναμόρφωσιν καὶ τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου. Ἀποτελεῖ ἡ δίτομος ἐργασία, ἥτις βλέπει νῦν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, ἐπιστέγασμα μιᾶς μακροχρονίου καὶ εὐεργετικῆς διὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα δραστηριότητος τοῦ Γ. Παπανικολάου. Διὰ τῆς ἐκδόσεως καὶ ἐρμηνείας τῶν εἰς τὰ σχολεῖα διδασκόμενων κειμένων ὁ ἀκάματος οὗτος συγγραφεὺς ἐστάθη πολύτιμος βοηθὸς εἰς τὸ πλευρὸν τῶν διδασκόντων τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν λόγῳ τῶν ἔθνικῶν περιπετειῶν ἐσπᾶνίζον τὰ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν διδασκόντων εἰς τὰ σχολεῖα ἐπιστημονικὰ βοηθήματα, ὁ δὲ εἰς αὐτὰ ἀναφερόμενος ζῆλος εἶχε καταπέσει, αἱ ἐκδόσεις τοῦ Γ. Παπανικολάου παρέσχον τὴν μόνην δυνατὴν καὶ ὠφέλιμον ἐπικουρίαν.

Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ

*
**

JOHANNES IRMSCHER. Georgios von Trapezunt als griechischer Patriot. Extrait des Actes du XII Congrès International des Études Byzantines. p. 353—363. Beograd 1964.

Ἡ πρόθεσις τοῦ συγγραφέως τῆς ἀνωτέρω σημειουμένης ἀνακοινώσεως, ἥτις ἐγένετο εἰς τὸ ἐν Βελιγραδίῳ συγκροτηθὲν XII Διεθνὲς Συνέδριον τῶν Βυζαντινῶν σπουδῶν, εἶναι νὰ διευκρινήσῃ, ἂν ὁ Γεώργιος ὁ Τραπεζούντιος (1395 — 1484) εἶχε διατηρήσει εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του τὸν Ἑλληνικὸν πατριωτισμὸν. Τὸ αὐτὸ ἐρώτημα ἐν σχέσει ὅμως μὲ τὸν Θεόδωρον Γαζῆν (1400—1476) εἶχεν ἀποτελέσει θέμα πραγματείας τοῦ J. Irmischer, ἧς τὸ περιεχόμενον ἀνεκοινώθη εἰς τὸ XXIV ἐν Μόσχῃ κατὰ τὸ 1960 συγκροτηθὲν Διεθνὲς Συνέδριον τῶν Ἀνατολιστῶν. Τὸ συμπέρασμα τῶν ἐρευνῶν ὡς πρὸς τὸν Θ. Γαζῆν ἦτο, ὅτι καίτοι τὸ ἔργον του παρουσιάζει αὐτὸν ὡς συνήγορον ἀποκλειστικῶς τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ ἰδεώδους, ὅμως εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του διετηρεῖτο ζῶσα ἢ σὺνδειςίς του μὲ τὴν Ἑλληνικὴν πατρίδα.

Τὸ ζήτημα, παρατηρεῖ ὁ J. Irmischer, εἶναι περισσότερον περίπλοκον ἐν σχέσει μὲ τὸν Γεώργιον τὸν Τραπεζούντιον. Ὁ χαρακτήρ του παρουσιάζει ποικίλας ἀποχρώσεις, αἰτινες καθιστοῦν τὴν προσωπικότητά του προβληματικὴν. Διὰ τὴν διευκρίνησίν της ἔκρινεν ἐπ'ἀνάγκης ὁ συγγραφεὺς τῆς συζητουμένης πραγματείας νὰ προβῆ εἰς κριτικὴν ἐπισκόπησιν τῶν μέχρι τοῦδε πορισμάτων τῆς κριτικῆς ἐρεῦνης. Πράγματι δὲ ἡ πραγματεία του παρέχει λίαν ἐμπεριστατωμένην τοῦ προβλήματος θεώρησιν, στηριζομένην ἐπὶ πλήρους γνώσεως τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ Γ. Τραπεζούντιου ἐρευνῶν. Εἰς τὰς σελίδας 345—355 καὶ 362—363 ἀναγράφονται πᾶσαι αἱ ἐπὶ τοῦ ἐρευνωμένου θέματος διατριβαὶ καὶ πραγματεῖαι.

Διὰ νὰ ρίψῃ φῶς ὁ J. Irmischer εἰς τὴν περίεργον καὶ ἀσταθῆ πνευματικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ Τραπεζούντιου παρακολουθεῖ εἰς συντόμους ἀλλὰ κυρίας γραμμὰς τὴν

βιογραφίαν του ίδιως εις τὰς ἐκδηλώσεις εκείνας, αἵτινες καθιστοῦν φανεράν τὴν στάσιν τὴν ὁποίαν ἐλάμβανεν ἔναντι τῶν μεγάλων καὶ ἐπικαίρων ἐκάστοτε προβλημάτων τῆς ἐποχῆς του. Τοιαῦτα προβλήματα συγκινούντα τὴν ἐποχὴν ἦσαν δύο, ἡ ἔνωσις τῶν ἐκκλησιῶν καὶ αἱ σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Τούρκων.

Λίαν εὐστόχως ὑπογραμμίζεται εἰς τὴν ὑπὸ συζήτησιν πραγματείαν ὅτι ὁ Τραπεζούντιος εἰς λίαν νεαράν ἡλικίαν ὑπέστη τὴν Λατινικὴν ἐπίδρασιν. Κατὰ προτροπὴν τοῦ Ἑνετοῦ πατρικίου Francesco Barbaro, ὅστις ὑπῆρξε καὶ ἀνθρωπιστής, ἦλθεν ὁ Τραπεζούντιος, ὡς εἰκάζει ὁ J. Irmscher, κατὰ τὸ 1412 εἰς τὴν Ἱταλίαν. Ἐλαβε δὲ ἐκεῖ τὴν μόρφωσίν του πλησίον τοῦ Guarino καὶ τοῦ Vittorino da Feltre. Ἐξέμαθε πληρέστατα τὴν Λατινικὴν καὶ προσῆλθεν εἰς τὸ λατινικὸν καθολικὸν δόγμα. Παρακολουθεῖται εἶτα ἐπὶ τῇ βάσει κειμένων καὶ ἐπιστολῶν ἡ περιπετειώδης, ἀστατος, ἀντιφατικὴ καὶ τεταραγμένη δρᾶσις τοῦ Ἑλληνος λογίου. Ἐμφαντικῶς προβάλλονται ἡ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν δραστηριότης αὐτοῦ, αἱ προσωπικαὶ του σχέσεις μὲ τὸν Πάπαν Εὐγένιον τὸν Δ' καὶ Νικόλαον τὸν Ε', αἱ προσπάθειαι του νὰ ἐπιτύχη προσέγγισιν πρὸς τὸν Σουλτάνον Μωάμεθ τὸν Πορθητὴν, τὰ ταξίδια του πρὸς τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ αἱ ἐριδές του πρὸς τὸν Γαζῆν καὶ τὸν Βησσαρίωνα. Μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ὑπογραμμίζει ἡ ὑπὸ συζήτησιν πραγματεία τὰ χωρία τῶν κειμένων καὶ τῶν ἐπιστολῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Τραπεζούντιος παρουσιάζει ἑαυτὸν ὡς ἀνεπιφυλάκτως προσχωρήσαντα εἰς τὸ Λατινικὸν καθολικὸν δόγμα. Παρατίθενται ἐπίσης καὶ χωρία, ἐξ ὧν φαίνεται νὰ συνάγεται ὅτι δὲν ἠσθάνετο πλέον ἑαυτὸν νὰ διατελῆ εἰς ζῶσαν συνάφειαν μὲ τὴν Ἑλληνικὴν πατρίδα του. Εἰς τὴν σελ. 360 τῆς πρὸ ὀφθαλμῶν πραγματείας ἔχει καταχωρισθῆ ἀπόσπασμα αὐτοβιογραφικὸν τοῦ Τραπεζούντιου, εἰς ὃ οὗτος ῥητῶς ὁμολογεῖ τὴν ἑλληνικὴν του καταγωγὴν γράφων «Neminem credo fugit . . . Graecum esse me et in insula Creta natum». Ὁ Irmscher ὁμοῦς χαρακτηρίζει τὴν ὁμολογίαν ταύτην τοῦ Τραπεζούντιου, καθὼς καὶ ἄλλας παρομοίας, ὡς ἐπιφανειακὴν καὶ στερουμένην εὐλικρινείας καὶ χρησιμοποιομένην μόνον διὰ προπαγανδιστικοῦ σκοποῦ (σελ. 362). Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τοιαύτης ἐρμηνείας τῶν προσαγομένων κριτηρίων χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τῆς ὑπὸ συζήτησιν πραγματείας ὁ Τραπεζούντιος ὡς κοσμοπολίτης, ὅστις εἶχε πλέον ἀποξενωθῆ ἀπὸ πάντα ἐσωτερικὸν ψυχικὸν σύνδεσμον πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος καὶ ἦτο πρόθυμος νὰ δεχθῆ μέσα εἰς τὸ κοσμοπολιτικὸν του σχέδιον καὶ τοὺς Τούρκους κατακτητάς, καίτοι αὐτοὶ ἦσαν μισητοὶ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς Λατίνους.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς ὑπὸ συζήτησιν πραγματείας ἐπραγματεύθη τὸ θέμα του μετὰ πολλῆς ὀξυδερκείας καὶ μὲ πλήρη γνῶσιν τῶν πηγῶν καὶ τῶν πορισμάτων τῆς μέχρι τοῦδε γενομένης ἐρεῦνης. Ἐχομεν ὁμοῦς τὴν γνώμην ὅτι ἔκρινε λίαν αὐστηρῶς τὸν ἀτυχῆ τοῦτον λόγιον. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ προσωπικότης τοῦ Τραπεζούντιου παρουσιάζει πολλὰς σκιερὰς γραμμάς. Ἦτο λίαν δξύθυμος, ἐριστικὸς καὶ ἠδυνάτει νὰ ἀνεχθῆ οἰονδήποτε ἔλεγχον καὶ νὰ διατηρήσῃ φιλικὰς σχέσεις πρὸς πρόσωπα, ἅτινα εἶχον αὐτὸν πολλαχῶς εὐεργετήσει. Μία ἐκ τῶν ἀφορμῶν, ἣτις παρόρθωσεν αὐτὸν νὰ στραφῆ κατὰ τοῦ Γαζῆ καὶ τοῦ Βησσαρίωνος, ἦτο ὁ ἔλεγχος, ὃν ἀμφότεροι εἶχον ἀσκήσει ἔναντιον του διὰ σφάλματα, εἰς ἃ εἶχεν ὑποπέσει μεταφράζων ἐν βίᾳ καὶ ἐπιπολαίως ἑλληνικὰ συγγράμματα εἰς τὴν λατινικὴν. Ἡ μεγάλη δυστυχία, εἰς ἣν περιέπεσε κατὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του, συνεσκότισε τὸ πνευμά του καὶ παρέσυρεν αὐτὸν εἰς ἀξιοθρηνητοῦς πράξεις. Παρ' ὅλα ὁμοῦ τὰ ἀτοπήματα, τὰ ὁποῖα διέπραξε, δὲν εἶναι δίκαιον νὰ χαρακτηρίσωμεν αὐτὸν ὡς τελείως ἀπολέσαντα τὴν συνείδησιν τῆς ἑλληνικῆς του καταγωγῆς καὶ ὡς ἐπιλήσιμονα τῶν ἔναντι τοῦ Ἑθνους ὑποχρεώσεών του. Ἐν προκειμένῳ ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου Γ. Ζώρας εἰς τὴν πραγματείαν του «Γεώργιος ὁ Τραπεζούντιος καὶ αἱ πρὸς ἑλληνοτουρκικὴν συνεννόησιν προσπάθειαι αὐτοῦ» ἔκρινεν ὀρθῶς τὰ πράγματα. Ἀπεδέχεται ὁ Τραπεζούντιος τὴν εὐρέως τότε διαδεδομένην γνώμην ὅτι διὰ νὰ μὴ ἐξαφανισθῆ ἐξ ὀλοκλήρου διὰ γενικῆς γενοκτονίας ὑπὸ τῶν Τούρ-

κων τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιήσῃ δύο μέσα, τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὴν ἑλληνοτουρκικὴν συνεννόησιν. Τὰς δύο ταύτας ἰδέας ἠθέλησε νὰ ὑπηρετήσῃ, οὐχὶ βεβαίως πάντοτε κατὰ εὐστοχὸν τρόπον, ὁ Τραπεζούντιος. Εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν δὲν ἦτο μόνος. Καὶ αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἡρωικὸς πρόμαχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος δὲν ἀντετάχθη εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν. Ὁ Πατριάρχης Γεννάδιος εἶχεν ἐλπίσει πρὸς στιγμήν δι' ἣν θὰ ἦσκει ἐπηρεασμὸν ἐπὶ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πάπας Πῖος ὁ Β' ἠθέλησε νὰ προσηλυτίσῃ τὸν Τοῦρκον Σουλτάνον εἰς τὸν καθολικισμόν. Ὁ Τραπεζούντιος λόγῳ τῆς ἐρίστικότητος τοῦ χαρακτήρος του ὑπερέβαινε τὰ ὄρια τοῦ πρέποντος. Παιδευθεὶς εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐστερεῖτο ἐπαρκoὺς ἔρματος ἑλληνικῆς ἀγωγῆς. Ἐντεῦθεν ἡ ἀστάθεια καὶ αἱ ἀντιφάσεις τοῦ χαρακτήρος του.

Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ

* *

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Δ. ΧΑΡΩΝΗ, Θεολόγου βοηθοῦ Γυμνασιάρχου, πτυχιούχου παιδαγωγικῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Lyon, μετεκπαιδευθέντος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Γενεύης. Τὸ σύστημα ἀπολυτηρίων ἐξετάσεων ἐν Γαλλίᾳ, 1964, σελ. 32.

Ὁ Β. Χαρόνης εἶναι ὁ καλύτερον εἰς τὴν χώραν μας γνωρίζων τὰ τῆς ὀργανώσεως τῆς Γαλλικῆς Ἐκπαιδεύσεως. Παρακολουθήσας αὐτοπροσώπως τὴν λειτουργίαν τῶν σχολείων τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκεῖ μακρᾶς μετεκπαιδεύσεως του παρέσχεν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐκπαιδευτικούς πλήρη καὶ ἀκριβολογικὴν ἔκθεσιν περὶ τῆς γενομένης ἐσχάτως κατόπιν μακρᾶς προπαρασκευῆς γαλλικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἀναπτύξεως ὡς εἰδικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κλάδου τῆς κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς ἀναπτυσσομένης «Συγκριτικῆς Παιδαγωγικῆς» ἐδημοσίευσεν κατὰ τὸ 1960 ἀξιολογωτάτην μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον *Étude comparée de l'Enseignement Secondaire en Grèce et en France*. Εἰς τὴν ἀνωτέρω σημειουμένην νέαν του ἐργασίαν παρέχει πολυτίμους πληροφορίας περὶ τοῦ ἐν Γαλλίᾳ ἐσχάτως τεθέντος εἰς ἐφαρμογὴν συστήματος τῶν ἀπολυτηρίων ἐξετάσεων. Ὁ Β. Χαρόνης δὲν εἶναι ἐκ τῶν πιστευόντων διὰ τὰ χρησιμοποιούμενα ἐξεταστικὰ σχολικὰ συστήματα εἶναι ἀπηλλαγμένα ἀτελειῶν. Θεωρεῖ ὅμως τὴν διατήρησιν τοῦ θεσμοῦ τῶν ἐξετάσεων, παρ' ὅλα τὰ ἐλαττώματά των, ὡς ἀπαραίτητον. Ἡ κατάργησίς των, γράφει λίαν ὀρθῶς εἰς τὴν προτασσομένην τῆς μελέτης του εἰσαγωγὴν, «θὰ ἐνίσχυεν τὴν ὑπάρχουσαν ἤδη εἰς τοὺς νέους τάσιν τῆς ἥσσανος προσπάθειας καὶ θὰ ἐξεμηδένιζεν οἰανδήποτε ἐνέργειαν διὰ τὴν σοβαρὰν μέρφωσιν τοῦ πνεύματός των καὶ τὸν ἐξοπλισμὸν των διὰ τὸ ἐπάγγελμα καὶ τὴν ζωὴν».

Ἐχων ὑπ' ὄψει ὁ Β. Χαρόνης ἄπασαν τὴν ὑπὸ τῶν γαλλικῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀρχῶν συντελεσθεῖσαν προπαρασκευαστικὴν ἐργασίαν καὶ τὰς ἐκδοθείσας ὑπηρεσιακὰς ἐγκυκλίους παρέχει σαφῆ ἔκθεσιν περὶ τοῦ τεθέντος εἰς ἐφαρμογὴν συστήματος. Περιγράφει τὸν τρόπον καθ' ὃν γίνονται αἱ ἐξετάσεις πρῶτον κατὰ τὴν προκριματικὴν δοκιμασίαν, ἣτις διεξάγεται εἰς τὸ τέλος τῆς κατὰ προοδευτικὴν σειρὰν ἔκτης (πρώτης κατὰ τὴν γαλλικὴν σχολικὴν ὀρολογίαν) καὶ ἔπειτα κατὰ τὴν τελικὴν δοκιμασίαν καταλληλότητος, ἣτις διενεργεῖται κατὰ τὸ τέλος τῆς ἐβδόμης τάξεως. Συνιστῶμεν ἐνθέρμως εἰς τοὺς ἐκπαιδευτικούς λειτουργοὺς τὴν μελέτην ἰδίως τῆς ὀργανώσεως τῶν δοκιμασιῶν, ἐκ τῆς ὁποίας καταφαίνεται πόσον πρόχειρος καὶ ἀμελέτητος ὑπῆρξεν ἡ παρ' ἡμῖν διενέργεια τῶν πρὸς λήψιν ἀκαδημαϊκοῦ ἀπολυτηρίου δοκιμασιῶν.

Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ